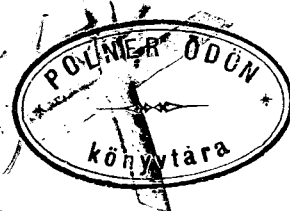

942...
281...

A MAGYARSÁG TÖRTÉNELMI HELYE A VILÁGHÁBORÚBAN

*

KOVÁCS SÁNDOR
EÖTVÖS-KÖRI HÁBORÚS ELŐADÁSA
(POZSONY, 1915 MÁRCIUS 14)

Méltóságom

Dr. Polner Ödön egyet. tanár úrnak
tisztelettel ajánlja
Kovács Sándor

BUDAPEST,
HORNÝÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1915.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jogi és Könyvtári Osztály

Lelt. napló: IIa sz.: 13279

csoporthoz tartozó szám:

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Könyvtári Osztály

Lelt. napló: 10829/13

1987 JUN 22

A magyarság történelmi helye a világháborúban.¹

A bibliának egyik legszebb szállóigéje „a választott nép“ nevet örökíti meg. A választott nép Isten kedvelt népe, akit különös küldetéssel ruházott fel, akaratának állandó követévé tett. A választott népre kiöntötte kegyelmének kimeríthetetlen gazdagságát. Győzelmű pálmával koszorúzza szilaj tenger-árhoz hasonló ellenséggel szemben; mennyei mannával táplálja, sziklaméhből fakasztott forrással enyhíti a végevárhatatlan sivatagban. Ha vétkeiért bünteti, szent haragjának és búsulásának felhőrései közül előbukkan megbocsátó szeretetének szivárványa: „Megostorozlak, de el nem vesztelek“. Nemzeti bukást zúdít reá, rabláncon, számkivetésbe hurcoltatja — de a nép nem enyészhetik el, míg küldetését be nem töltötte. Diadalai és vereségei, gazdagsága és kifosztott koldus volta, hatalma és bujdosása közben egyiránt történelmi célja felé vezérli a láthatatlan, erős isteni kéz: útát kell törnie a rengetegben a keresztyénség előtt, meg kell szülnie, fel kell nevelnie az emberi nem legnagyobb tanítóját, a világ üdvözítőjét.

Épp ily joggal beszélhetünk a történelemnek választott korszakairól. E korszakok is magukon viselik az isteni küldetés letörölhetetlen bélyegét; e korszakok is az isteni akarat követői hozzánk. Megpróbáltatásaik,

¹ Felolvasás Pozsonyban, 1915 március 14-én.

ujjongó örömharsogásuk és a fájdalomtörte szívek panaszos könnye ugyan egy nagy törvényt edzenek lelkünkbe, amelyet előbb kisszerű törekvéseink hínárjában vergődve nem tudtunk felismerni. Ezek a klasszikus eszme- és próféta-termő idők, a hősök bölcsői, amikor a világteremtő szellemhez közelebb érezzük magunkat; amikor az élet bántó kicsinyességei elsimulnak, ellentétei jótékony álomba szenderülnek, amikor minden mesterséges értékalkotmány, minden bálvány holt hamuvá porlik s csupán igazi érték, valódi erő ragadhat meg, ami Élettől született és életet szülhet. Ily időkben fogékonyabbak vagyunk az isteni tanítás iránt; töredelmes bűnbánat száll meg minden eltévelyedésért, amivel az örök nagyság elvét elárultuk. Egyúttal szent fogadalom kél bennünk, hogy ami értéket jelentünk az Élet mérlegserpenyőjén, azt kiszabadítva a múló szempontú megítélés szolgakeretéből, romolhatatlan célok oltárára visszük áldozatul.

Ki tagadná, hogy most is ily választott korszakban, a történelemnek egy ihletett pillanatában élünk, mely gazdag tanulságokat tár elénk, de áldozatokat is követel tőlünk. Lelki látásunk most a jelenségek okfejéig, a történelmi törvények mélyére hatol, míg a nemzeti gondtalanság magafeledte esztendeiben a felszín buborékjátékára veszett tekintetünk. Multunkat s magunkat vizsgálva, felelnünk kell arra a kérdésre: vajjon igazi, történelmi helyén van-e a magyar nemzet a világ e válságában? A kiontott vér s áldozatul omló veríték nem hamis bálványnak hozott áldozat-e, amelyért, ha késik is, de el nem marad a büntetés?

Hogy e kérdésre felelhessünk, meg kell állapítanunk, mi a magyar nemzet történelmi küldetése. E küldetés ereje az, mely a nemzetek lelkét irányítja, ösztönzi, serkenti, sokszor anélkül, hogy tudnának róla. A jelennek élés szintelen hétköznapiján a küldetés tudata elhalványodhatik a közlélekben; ilyenkor a nép pillanatokra meg-megtántorul, figyelme, energiája a politikai apró-

lékoskodás játékkerén érvényesül; a nagy célok mintha szellemi szemhatára alá süllyednének. Vezérül is örömebb fogadja a gyengéit simogató, hiúságát becéző politikust, mint azt, aki lélekemésztő szeretetből ugyan, de kegyetlen őszinteséggel bírálja és gyógyítgatja hibáit. De ha a nagy perc felvirrad, mintegy varázstűtésre felemelkedik a magas szempontok színvonaláig; lelkében a küldetés tudata kegyelettel őrzött emlékből ismét élő hatalommá válik, mely minden népréteget áthat és megmozdít. Vezérül is azt az egyént választja, aki e nemzeti küldetést legtisztábban s leghatározottabban képviseli. Ami a boldog hétköznapiokban becsülendő értéknek látszott, csodás hirtelenséggel méltó feledés lomtárába kerül. A nemzeti egyéniség minden mozzanása a történelmi küldetést, a faji rendeltetést szolgálja; elnémulás, kénytelen zsibbadás emészt meg minden törekvést, mely vele szemben próbál érvényesülést. Igazi nemzet nem tűri meg a hazugságot; ily válságokban föl kell fednie lelke alapjelmét; erényei hatványozott erővel támadnak életre; oly érzés keríti hatalmába, mintha a világ bírása előtt állana, aki megítéli elhatározásait és tetteit.

Maga a magyar nép hisz ily világtörténelmi küldetésben; oly erős e hite, akár az istenhit, csak oltárai és papjai hiányzanak. Prófétaiban azonban minden időben voltak és pedig nagy számmal épp azok közt, akikben nemzeti tehetségeink legharmónikusabban jelentkeztek. Példáit megtaláljuk azonban a népközösség életnyilatkozásaiban is. Népünk hisz külön magyar antropológiai típusban is, mint faji önállósága elengedhetetlen járulékában. „Se nem szőke, se nem barna, az az igaz magyar fajta“ — mint kétségtelen erejűnek tartott törvény, napjainkig fennmaradt. A „magyarok Istene“ régi szólás; vallási tartalma a kereszténység győzelmével rég elenyészett, de történelmi értéke nem csökkent. A külön nemzeti Isten emlegetése csupán költői formája az önálló nemzeti küldetés élő

hitének, amelyet sem idegen áramlatok hullámcsapása, sem anyagi hatalom erőszaka kiirtani nem tudott. Nagy királyaink, Szent László, Nagy Lajos alakja köré ez a hit gyűjti a mondai és legendás vonásokat. Nagyságuk forrása nem csupán egyéni erényeikben van, hanem főkép azon hitben, hogy ők az isteni akaratnak végrehajtói, a nemzeti küldetés eszközei, akik azáltal válnak éppen hősöké és csodás alakokká, mert Isten a maga akaratát, választott népe sorsát csak oly királyokra bízhatja, akik lelki tulajdonságaik, törvényének követése révén hozzá, az ő tökéletességéhez legközelebb emelkedtek.

A nemzet lelkében e hit legelevenebben a XVI. században élt, a reformáció korában, mely egybeesett a török uralom első évtizedeivel. A török uralom könyörtelen önzése, tengernyi zaklatása, kiváltképen Mátyás világverő királyságának ragyogó esztendei után, ugyanazt az érzést keltette a magyarság lelkében, mint Izraelben Dávid és Salamon korszaka nyomán az asszíriai és babilóniai száműzés. A fájdalom és keserűség áthatotta, mint alapérzés, az egész nemzet belső világát. Amit világraszóló diadalok, Európaszerte hódolva elismert állami nagyság és erő el nem ért, a bizonytalan végű szenvedés ostorcsapásai alatt, megszületett: a magyar nép az ótestamentomi történetben saját történelmének és sorsának mintáját ismerte fel. Míg Jóbbal méltatlannak hitt megaláztatása és gyötrelme okait fürkészte aggodalmas hittel, lassankint benne is megérett „választott nép“ voltának tudata. Az a gondolat, hogy Istennek e szenvedéssel, e megaláztatással világtörténelmi célja van, s hogy a reá mért keresztnek békés hordozásával érdemelheti meg Isten kegyelmét, új felmagasztalását. Az egyszerű hegedősök gyakran esetlen, sokszor hosszadalmas énekeiben és krónikáiban hol világosabban, hol csak félénk példálózásba rejtve a történelmi küldetés tudata, nemzedékről nemzedékre és minden újabb csalódás, gyász után erősödve jelenik meg.

A legkezdetlegesebb Farkas Andrástól fogva Dézsi Andráson, Szegedi Kis Istvánon, Radán Balázson át az erős Sztáray Mihályig megtalálhatjuk e gondolatot, mely valamennyi társadalmi rétegnek szeghetetlen hitvallásává jegecedett. A prózairók sem képeznek kivételt; Bornemissza, Magyarai, Pázmány, Eszterházy írásai-
ból kiérzik Istennek s a magyarságnak valamely régi szent kötéson alapuló viszonya, amely a nemzetnek szakadatlan vértanúságát, örökös reménye foszlását megérteti és magyarázza. E nemzeti és faji hit a XVII. században találta meg legművészebb kifejezését. A költő Zrinyi, aki nemzetének e küldetését s velejáró önfeláldozását legtisztábban látta és érezte át, a Szigeti Veszedelemben ez isteni küldetés hősművét írta meg. Főhősében, aki feláldozza magát a keresztyénségért, mint Jézusnak, a Messiásnak igazi tanítványa, tulajdonképen a magyar nemzetnek a keresztyénségért szenvedett többszázados vértanúságát s boldogan hozott áldozatát dicsőíti. Így válik igazán próféta értékűvé Zrinyinek közismert szállóigéje: „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók“. Bármennyire elgyengült a szüntelen vérvesztés következtében a magyarság, — történelmi értéke nem ettől függ, nem katonai hatalmától, nem gazdagságától, hanem attól, hogy igaz hűséggel szolgálta felismert világtörténelmi hivatását. Nagyon jellemző a XVII. századnak egy népeke, mely Bethlen Gábort szólaltatja meg, akit, noha a török frigyese volt, mégis a keresztyénség hőseképen ünnepl. A névtelen költő Bethlenben is meglátja, mint a század egyik legerősebb magyarjában, a magyar faj rendeltetésének tudatos apostolát.

A magyar nemzetnek,
A keresztyénségnek
Én vagyok Gedeona . . .
Egész napkeletnek
Napnyugati résznek
Félelmire én vagyok.
A föld is megrendül,
Ha trombitát fúvatok.

A XVIII. század, a nemzeti aléltsáág szomorú ideje e tekintetben is hanyatlást jelent, viszont a XIX. századi nagy feleledés ismét életrekelti a világtörténelmi hivatás érzetét. Széchenyi, Vörösmarty, Kossuth, Petöfi, Eötvös, Deák lelkét ez az érzés hatja át és erősíti a nemzeti átalakulás lázas munkája közepett. A francia forradalom s a napoleoni kor nagy világválságában született új gondolatok salakjuk kiváltával az ő lelkükön s e világtörténelmi hivatás bennük élő tudatán átszűrődve váltak a nemzeti fejlődés alkotó elemeivé. Míg nemzetük sorsát intézik, mintegy felelősöknek érzik magukat minden lépésért ez eszmei hatalommal, a nemzet történelmi hivatásával szemben. Érzik, hogy ezt el nem árulhatják, meg nem tagadhatják, mert különben a nemzeti életerő főforrását fojtának el talán új feltörés minden reménye nélkül.

Most feleljünk arra a kérdésre: mi voltaképen a magyarság történelmi rendeltetése? Földrajzi helyzetünk, történelmünk vizsgálata tanít rá: a nyugati keresztyén műveltség védelme kelettel szemben és a nyugati keresztyén műveltség terjesztése kelet felé. Hazánk kapui nyugat felé nyílnak, ahonnan évezreden át a fejlettebb művelődések hatásai érkeztek hozzánk. Északra, keletre a Kárpát hegyláncolata véd nem csupán behatoló északi és keleti hadseregek, hanem a behatoló északi és keleti szellem, törekvések ellen is. Amidőn először jelentünk meg Európa szemei előtt Ázsia népméhiből, a bizánci írók már felismerték, hogy e népben megvannak valamely történelmi hivatás szolgálatának jelei, amelyeket a testvérnépek lelki ábrázatán hasztalan kerestek. A laza törzsszerkezetnek felszerelése a nemzeti fejedelemséggel, a nemzetségek érdekének az egész nemzeti közösség érdeke, akarata és törekvése alá rendelése azt bizonyítja, hogy e nép az életre és harcra fegyverzi fel magát s nem lassú elenyészésre, nagy néptengerekbe való szomorú elvegyülésre készül. A monarchikus gondolatnak e felfo-

gása elkísérte a magyart a XIX—XX. századig. Talán legklasszikusabb formáját Kölcseytől kapta, aki szerint „őseink szentnek nevezték a koronát, mert a legszentebbnek gondolatát kötötték hozzá; gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesült néperőnek, mely ne csak idegen bitorló, de egyes honfiak féketlensége s hatalomvágya ellen is bonthatatlan gátat emeljen“. Ugyanezt a hivatottságot árulta el akkor, amidőn a honfoglaláskor az uralkodó törzs, amelytől nemzetünk európai nevét örökölte, nem a végtelen rónát, hanem a dunántúli vidéket szállta meg, ahol a római műveltség emlékeire talált, hagyományaira támaszkodott, s kész barázdákba vetette jövő sorsa magvait. Ugyanez a rendkívüli érzék látszik azon elhatározásán, hogy a testvérnépektől különválva, a nyugati keresztyénséghez csatlakozott. Ösztönszerűleg érezte, hogy a bizánci óhitű egyház, mely külön ünnepet szentelt az orthodoxia eszméjének; az abszolút mozdulatlanság egyháza, minden változást, fejlődést elvileg kirekeszt s csupán arra szolgál, hogy a felelőtlen despotizmusnak szófogadó eszköze legyen. Nem a véletlen műve, hanem történelmi törvény az óhitű egyház és despotizmus szövetkezése; hívják Bizáncnak, vagy Moszkvának, a rendszer, a gondolat ugyanaz: a fejlődés összes lehetőségeinek eltiprása. A mai orosz uralom pravoszláv törekvései, támadásai a nyugati keresztyénséggel kapcsolatot kereső görög katolikusság ellen, a történelmi törvény kétségtelen igazolása. A magyarság honfoglalása nem azért vált jelentőségessé, hogy a szláv népeket elválasztotta egymástól, hanem azért, hogy egy erős tehetségű, kulturális érzékkel gazdagon megáldott nép odaékelte magát örök gátul a fejlődést és haladást biztosító nyugati keresztyénség és a szellembénulást hitvallásképen hirdető keleti egyház közé.

E beékeléssel eldőlt a nyugati keresztyénség sorsa, mely Magyarországon nemcsak új területet, hanem

népében elszánt harcosra is talált. A népek útján jött utánunk a sarmata síkságról testvérnépek raja, kún, kazár, besenyő. A magyarság megtagadva a közös származás kötelékét, a keresztyénség messze tűzhelyeit védte ellenük; akit meghódolásra bírt, azt is keresztyénné, s ugyanazon irány és szellem védőjévé tette, amely ellen előbb a pusztai nép romboló szenvedélyével harcolt. Mi rajtunk tört meg a mongolság ereje, mely örök temetséggel fenyegette mindazt, amit a keresztyénség több nemzedéken át hangyaszorgalommal létrehozott, összegyűjtött. A mi hazánkban halt el végkimerülésben az iszlámnak utolsó erőfeszítése a keresztyénség ellen. Városaink elhamvadtak, a nép kipusztult, berkekben, nádasokban bujdokolt üzött vad módjára; asszonyainkat, leányainkat kelet háremeibe hurcolták; csak egy keskeny szegély maradt meg a régi hatalmas Magyarországból, — de az elgyengült nemzet csüggedetlenül állta a százados harcot a nyugati keresztyén műveltségért s utolsó védelmi vonaláról lassanként visszahódította elvesztett területeit. Mi óvta meg a nyomtalan eltűnés dicstelenségétől? Egyes egyedül történelmi küldetésének eleven érzése, ami nélkül jelentéktelen népszilánkokká zilálta volna szét a gonosz idők zivatarja.

A magyarság szívvel, lélekkel csatlakozott a keresztyénséghez, amelynek önzetlen védőjévé szegődött. A keresztyén műveltség feltétlen uralmát nem a papok teméntelen javadalmából, a kolostorok és templomok nagy számából ítélni lehetjük meg, hanem abból, hogy mennyire tudta intézményeiben a keresztyénség igazi lelkét érvényesíteni s élő erővé tenni. Gazdag mező kínálkozik itt a nyomozás számára, amelyet e kis előadás keretében nem végezhetünk el. De pár jellemző jelenséget még sem mellőzhetek. Ilyen a nő helyzetének biztosítása, ilyen a műveltség új elemeinek szabad-
elví megítélése, ilyen a jog felfogása és az igazság feltétlen tisztelete, a néplélek kertjének e legszebb

virágai. Nem a költészet gazdag mezejéhez fordulok most tételem igazolása végett, hanem a száraz törvénykönyvhöz, melynek sorai mintha virághímekké változának előttem egy pillanatra. Szent László első dekrétumának 32. fejezete a nő tisztaságának megsértőjét úgy bünteti, mintha életét vette volna el, mert tisztaságát élete legfőbb kincsének, egyénisége lényegének tartja. A törvényalkotó megértette a keresztyénség társadalmi törekvését, amidőn a nőt szolga sorsából fel emelte megillető helyére. A női tisztaság és méltóság ezen kultusza mai napig egyik messzire sugárzó fényű éke a magyar léleknek és törvényalkotásnak. Hasonló nagy történelmi értéket látok azon régi, Szent Istvánnak tulajdonított politikai aforizmában, hogy az „egynyelvű ország gyenge“. E politikai irányelv nem a nemzetiségek önállóságát követelő és szolgáló törekvések útegyengetője és igazoló, törvényes alapja akart lenni, ahogy célzatosan ráfogták, hiszen ennek ellentmond első királyunk erős központosító iránya, hanem a műveltség beplántálásának biztos hídja és kapuja. Az „egynyelvű ország gyenge“, annyit jelent, hogy az idegen hatásoktól elzárkózó, minden új gondolatot a nemzeti életből eleve kirekesztő népre elsorvadás vár, szomorú jövő gyanánt. Csak az a nemzet tekinthet nyugodtan előre az Idő végtelen tengerébe, mely saját hagyományait más nemzetek szellemi kincsével gazdagítja s minden vívmányát saját életerejének kútfejévé, lelke szárnyait magasba emelő hatalomforrássá tudja változtatni. Akár tényleg magának Istvánnak lelkében született e gondolat, akár csak nevéhez fűzte a törekvéseit megértő nemzedék, a történelmi igazság fénye kisugárzik belőle. A nép, amelynek lelkéből a keresztyénség lehelletének érintésére ily századokat átfogó politikai ideál tudott sarjadni, magán viselte a világtörténelmi küldetés bélyegét. Lehettek e népnek tévedései és botlásai, de történelmi útja magas hullámhegyeken és mély hullám völgyeken által gazdag tartalmú ideál felé haladt.

A harmadik, jellemző magyar gondolat, hogy a jog erkölcsi tartalom nélkül csak üres keret, haszontalan elmejáték s az igazságszeretet minden közéleti erény koronája. Szent, Bölcs, Vitéz, Kegyes, Nagy nevű királyai a földkerekség minden nemzetének voltak, „Igazságos“ nevű király, akinek emlékezete a nép legalsó rétegéig lehatol s akinek a neve a köztudatban elhomályosít minden más nagyságot, egyedül a magyar történelemnek jutott örökkévaló dicsőségül. Mit bizonyít ez? Hogy szemében az erkölcsi nagyság a történelmi nagyság mértéke; az erkölcsi nagyság viszont az igazságszereteten gyökerezik; ezt a tulajdonságot tartja a közélet összetartó erejének, a társadalmi és állami rend gerincének. Erősebb ez szemében a tételes törvénynél, mely sokszor messze mögötte jár a létrehozó ideálnak; erősebb a multból örökölt, százados hagyományszentelte intézményeknél; erősebb a magam követelő érdekénél; erősebb az édig tornyosuló hiúságnál; erősebb az olthatatlan éhségű bosszúérzetnél; erősebb, nagyobb mindennél; valóságos érintetetlen szentség. Deák Ferenc, legnagyobb jogászaink egyike, az igazság feltétlen kultuszát vallotta a magyarság igazi élethivatásául. „Az angol ideálja a világunalom, a franciáé a dicsőség, a lengyelé hona feltámadása; a mi hivatásunk az igazság szolgálata, bármily körülmények közt, még akkor is, ha ártalmas reánk nézve.“ Alapvető törvényeink s intézményeink szellemében rátalálunk ez igazságszeretetre. A régi magyar nemesség sem volt rideg kaszt, mert a felbukkanó kiválót, erőset, értékeset még az osztályszellem legelfogultabb, legönzőbb emberöltőiben is örömet befogadta sorai közé, hogy vele erejét nevelje. A magyar törvény és faj páratlan szabadelvűségét bizonyítja az, hogy minden hivatal, méltóság, a közhatalom valamennyi ága nyitva van a haza minden fia előtt, nyelv- és származás-, valláskülönbség nélkül, ha a nemzet történelmi célját szolgálni akarja. Egyedül

a királyi méltóság kivétel, amelyre a törzsökös magyar sem juthat el. Hasonló jelenséget látunk a vallásügyi törvényhozásban. Az önálló fejlődésű Erdély a XVI. század második felében, az anyaország 1608-ban és 1647-ben a vallásszabadságnak és egyenlőségnek oly hatalmas biztosítékot teremtett országgyűlésein, hogy Franciaország csupán a nagy forradalom évében, a művelt Anglia pedig csak a XIX. század közepe felé érte utól. Bocskay korának lett volna ereje arra, hogy a protestantizmusnak biztosítsa az államegyház kiváltságait, az elgyengült katholicizmus középkori alkotmányos örökségét. — de a kényelmes kiváltság helyett a reformáció lelketől áthatott emberöltő inkább választotta a vallásszabadság és vallásegyenlőség ideálját. Végre az az önzetlen harc, amelyet a magyar nemesség egy emberöltőn át vívott saját ősi kiváltságai eltörléséért, a szabadságért, egyenlőségért, s az ezen alapuló nemzeti egységért, s mely 1848-ban korszakos törvényalkotással ért véget, a világtörténelemnek egyik legelbűvölőbb jelensége.

Fogjuk össze fejtegetésünk szerteágazó szálait. A magyarság a keresztyén műveltségben nem az ismeretszerzés lehetőségét, a tudás kincseinek óriás garmadáva halmozását, nem az anyagi boldogulást szerette meg, hanem erkölcsi tartalmát, amelyből faji géniusza állandó erőt merített s amely lelkiéletének fáján csodásnál csodásabb tulajdonságokat hajtott. A mai világháború kezdetekor is fel-felhangzott a műveltség jelszava: melyik táborban küzdenek érte? Kiváltkép az angol kormány és állampénzen hízlalt írója, Kipling hirdette, hogy Anglia a német „hún hordák“ ellen visel háborút a műveltségért. De lehet-e ott igazi műveltségről szó, ahol a hatalom helyettesíti a jogot, ahol nemcsak bocsánatra, de ha az érdek kívánja, elismerésre is számíthat az orgyilkos; ahol a tudomány és világműveltség munkásainak szent testvéri láncát megbontja a háborús gyűlölet s a fékéből szabadult indulat tüzes üszköt

vet oly fedelekre, amelyek eddig az emberközösség érzésének sérthetetlen oltalma alatt álltak; ahol a tudás, munka, hit, minden a könyörtelen önzés szolgálatában áll? Az igazi műveltségtől elválaszthatatlan a szeretet, az áldozat, mások jogának elismerése. Lehet-e ott igazi vallásosság, ahol a Biblia betűjének terjesztésével összefér a Biblia szellemének napról napra való szemérmetlen megtagadása? Lehet-e igazi műveltség hazája Franciaország, ahol a bosszúvágy a nemzeti élet egyetlen hajtóereje? Lehet-e igazi műveltség Oroszországban, ahol a cári hatalommal szemben minden alattvaló csak eszköz, ingóság, ahol az autokratizmus oly hatalmas, hogy a melléje adott дума nem egyéb, mint egy alkalmi cotillonjelvény a cárpápa vállán? És az ingadozó Olaszország, mely lesben várja szövetségesei elvérzését, képvisel-e oly műveltséget, amelynek ethikai tartalma van? Ragyog-e innen valahonnan felénk az isteni küldetés sugárkoszorúja, mely mindenkit belső elmélyedésre, ösztönszerű hódolatra int? Nyilatkozataikból mintha inkább világtörténelmi nyugalomra térő népek kétségbeesett tiltakozását hallanók a megállíthatatlanul közeledő alkonyulás ellen.

Az igazi műveltség jellemző vonásait az évszázadja nemzeti ujjaszületését élő németországban találjuk meg ma. Más népeknek is vannak s e szomorú időkben sem némultak el nagy szellemeik, akik ősi kultúrális hagyományaik mellett úgy virrasztanak, mint éjnek-éjszakáján hamvadozó pásztortűz mellett. De népük, akiknek prófétálnának, nem hallgat rájuk, sőt a vak tömegérzés halálos átok köveit dobálja fejükre. A német nép minden ízet áthatotta a világtörténelmi küldetés gondolata, amelyért áldozni kész is, tud is. A német a kötelesség klasszikus népe s e tulajdonsága világít be lelkének mélységeibe. A német tud dolgozni érdek nélkül, pusztán a munka odaadó szeretetéből s e dolgozásban belső értékének gazdagodását látja és érzi. E tulajdonsága érteti meg mély vallásosságát

mely nem lelketlen formákban nyilvánul, hanem az Isten iránt való feltétlen odaadás érzésében. „*Szeressük őt, mert ő előbb szeretett minket.*“ Ez a német vallásosság alaphangja. Ami értéke van, az mind Istené, azzal mind Istennek tartozik, az mind akaratának hirdetésére és megvalósítására szolgáló eszköz. Ha áldozatot hoz, tulajdonképen csak azt adja oda, ami különben is Istené, a hazáé, azé az életeszményé, amit egy felsőbb hatalom és gondos, fáradhatatlan nevelés lelkébe írt. Csodás fegyelmezettsége nem a külső szoktatás és vasszigor eredménye; e nemzetet az a gondolat és cél fegyelmezi, amelyért küzd, amelyet életeszményül választott, amelynek önként aláveti magát. E cél nem elmemunkával létrehozott fogalom, aminek az élethez semmi köze; hanem élő valóság, mondhatnánk személyiség, akinek hangját hallja, akivel beszél, aki jelen van agya és izma minden munkájában. Németország, mondja az orosz Gorkij, a világosság országa, ahol a tudás napja minden zugba, árva szögletbe besüthet. Németországnak nincsen a maga gondolkodói számára Szibériája; ellenkezőleg, minden felfedezést, eredményt, új gondolatot, mely német elméből, munkából és energiából született, testvéri öröm, diadal érzése fogad s azonnal nyomozzák, mikép volna értékesíthető a nemzeti egyéniség, nemzeti ideál, nemzeti jövő s annak lépcsőfokain át az emberiség közhasznára. Épp oly joggal mondhatjuk Németországot a szeretet országának, mert a nemzet minden tagja érzi ott a nemzeti közösség gyámolító, fenntartó erejét. Míg a francia és angol a jog feltétlen kultuszának ösvényén haladva eljutott a korlátlan érvényesülés, a határtalan önzés tanáig, amelyet mások életjava, erkölcsi fék egyáltalán nem mérsékel, a németséget a kötelesség feltétlen tisztelete megtanította az embertárs megbecsülésére, mások jogának elismerésére.

Már maga az a jelenség, hogy a német nemzet e háborút, melyet irigység és hatalmi féltékenységgel reá

kényszerített, mint isteni parancsot végzi, s ünnepnek tekinti, nem a vérontásért, amelyet elítél, hanem az áldozatért, amelyre alkalmá nyilik, azt mutatja, hogy az isteni küldetés tudata benne tiszta, éber és határozott. A néplélek leghatalmasabb képviselője II. Vilmos császár, aki mint újkori epikus hős az isteni akaratba és erőbe vetett hittel áll a tornyosuló habok fölött. Nem uralkodója, hadvezére ő népének, ennél sokkal több: nevelője, költője és prófétája, akit hite, ereje, hazugsággyűlölete, erkölcsi nagysága a kor élére emelt. Minden idealizmus feléje tekint, mint égő napja felé; minden alacsonytság tőle reszket, mint büntető pallsától.

Két tábor áll szemben egymással. Az a kérdés: hol a mi helyünk? Helyünket multunk, világtörténelmi küldetésünk, a közműveltségéről alkotott s a nép lelkében élő felfogásunk, amelynek tartalmát az *emberség* szóval jelölhetjük, a középeurópai szövetségben, a németek mellett jelölte ki. Nem a véletlen műve ez; nem magyarázható a szövetségi hűség erényével sem, mely éppúgy hozzá tartozik egy nemzet erkölcsi egyéniségéhez, mint például a levegő a természeti élethez. A német-magyar szövetség is mint e hatalmas mérkőzés úttörője és eszköze, a két faj világtörténelmi küldetésének rokonságából született. Új dolognak sem mondható. 1848. évi július 11-én Kossuth a haza védelméről mondott beszédében sasszemmel meglátta és meszterkézzel megrajzolta fajunk európai helyzetét. Amidőn elítélte az önző Angliát, mely minden szabadságtörekvést csak addig vesz szárnyai alá, míg saját érdekével megegyezik, hideg mérlegeléssel megtagadta a francia rokonszenv politikai értékét („Lengyelország is francia szimpatiaira támaszkodott; a szimpatia megvolt, de Lengyelország nincsen többé“), — egyúttal nyíltan ki-mondotta azt a gondolatát, hogy a szabad magyar nemzet a szabad német nemzettel szövetségben hivatva van őrt állni Európa békéje és szabadsága felett. Régibb

adatokra nem kell hivatkoznunk; a magyar függetlenségi eszme legkiválóbb képviselője amidőn a kormányrúd mellett állva érezte a szent felelőség egész terhét, e szövetséget tartotta a nemzet történelmi hivatásához méltónak és a jövőndő zálogának. A magyarság megértette küldetése hívó szavát és tétovázás nélkül követte. Ugyanaz a lélek lángol a hadsorokban, mint itthon a sajtóban, a műhelyekben, a szántóföldeken és a sebesült harcosok fedele alatt. Régente véres kardot hordoztak körül a hazában, ha a nemzet létét fenyegető vész jelent meg a határokon. A mai világválságnak e rendkívüli jelentőségét nemzetünk véres kard nélkül is átérezte. A világhormányzó Lélek lehellete megérintett minden szívet; felrázta dermedt szunnyadásából a közömböst; átkos részvétlenségéből az önzőt, akinek az édes én tölti be egész valóját; bátorság és bizalom érzését öntötte a csüggedőkbe, ihletett hőökké avatta az önfeláldozás felmagasztosult készségével azokat is, akiknek az izgalom és válság nélküli, elegyengetett medrű élet volt dédelgetett álmuk. Mindnyájunkat megtanított arra az igazságra, hogy minden bűnre van megbocsátás, feledés; azt a vétket, amivel az Isten adta kegyelmi pillanatban önmagunk, jövőnk ellen vétettünk, nem tehetjük jóvá soha. S a nemzetek mindig súlyosabban érzik a történelem sujtó karját, mint az egyes ember az életét, ha azt a törvényt és hivatást, amelyre küldettek, elárulták.

A háborút nem anyagi hatalom, hanem erkölcsi értékek súlya dönti el. Az anyagi hatalomnak lehetnek pillanatnyi sikerei, de igazi győzelmet a történelem génusza annak a félnek juttat, mely több eszmei célt, nagyobb erkölcsi erőt, az isteni örök akarathól többet képvisel. Az isteni akarattal való közösség érzése oly hatalom, amelylyel szemben kincsgarmada, hadseregek özöne, diplomata fondorkodás meddő kísérletté zsugorodik. A mi sorsunk és jövőnk szintén ezen mérés eredményétől függ. A nagy milliós tömegek világharcában

nyom nélkül vegyülnénk el, mint egy kis patak az óceán árjában; de a történelmi gondolat, amelyet a mindenség sorsát intéző kéz reánk bízott, a hűség és önmegtagadás, amellyel e gondolat ügyét vészben-viharban szolgáljuk, e kis népet tényezővé avatta.

A természeti világ rendje szerint semmi sem enyészhetik el addig, amíg van célja, aminek szolgál, amíg a nagy egész háztartásában mint hasznos eszköz megtalálja helyét és rendeltetését. Ugyanezen törvény uralmát érezzük az erkölcsi világban is. Nem merülhetnek enyészetre kicsiny népek sem, amíg a történelem örökkévaló céljait szolgálják. Megpróbáltatásaikban, vergődéseikben nem bukhatnak el, mert folyton új erőt kapnak céljuktól, küldetésüktől, ahogy a nap éltető forrás nem csupán az ősrengeteg faóriásaira, hanem a rét gyenge fűszálára is, amelyen éppúgy tündöklök a teremtő keze, mely „nagy a nagyokban, és nagy a kicsinyekben“. A történelem megtanított hinni nemzetem örökkévaló céljában és küldetésében; az a hűség és hősiség, amellyel e világválságban megállt küldetése mellett, megtanít bizni nemzetem jövőjében, egyre fényesebb, egyre hatalmasabb ívelésű történelmi útjában.

